

بيان معرفة القرآن الكريم

So Bandingan ko Kaknala ko Qur'an

al Khutbah 82

Ki: Alim, Hassanor bin Maka Alapa

al Murshid al Am

al Insan Islamic Assembly of the Philippines

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَسَيِّئَاتِ
 أَعْمَالِنَا مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا, وَأَشْهَدُ أَلَّا
 إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ, اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ
 وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ اهْتَدَى يَهْدِيهِ إِلَى
 يَوْمِ الدِّينِ وَبَعْدُ:

فِيَا عِبَادَ اللَّهِ يَقُولُ الْحَقُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ:

﴿إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ﴾

Innalhamda lillāhi nahmaduhu wa nastānuhu wa nastagfiruh, wa na'ūdubillāhi min shurūri anfusinā wa sayyiāti a'mālinā, man yahdihillāhu falā mudhillalahu, wa may yudhlil falan tajida lahu waliyyan murshidā, wa ash'hadu allā ilāha illallāhu wahdahu lā sharīka lahu, wa ash'hadu anna Mohammadan abduhu wa rasūluh, Allāhumma salli wa sallim wa bārik alā Mohammadin sallallāhu alayhi wa sallama wa alā ālihi wa sahbihi wa manihtadā bihad'yihī ilā yawmidd dīn wa ba'du:

Fayā ibādallāhi, Yaqūlul Haqqu Tabāraka wa Ta'ālā fil Qur'ānil Karīm:

Inna Hādā Qur'ān Yahdī Lillatī Hiya Aqwamu. (Surah al Isra 9)

Manga Oripn o Allah:

Aya bandingan anka'i a Khutbah tano na so kapagosaya tano ko btad o Qur'an ka an mabaloy so Muslim a tarotop so sabot iyan ko kapakabttad o Kitab iyan a ron matatago' so bagr iyan a go so andisan iyan a go so kakhatoro' iyan sii Kadnan iyan.

So **al Kitab** الكتاب ko maana niyan ko basa, na giipakanggolalann ko langowan a kasorat a go isosorat, oriyan iyan na lomiyankap ko knal o manga taw o *Shari'ah* sii ko maana a Qur'an.

So Qur'an ko maana niyan ko basa na pkhambowatan (*masdar*) o galbk a kabatiya (*Qara'a*), phoon roo so katharo' o Allāh a:

Di nka pkhaoga a dila' aka (hy Mohammad) sa kaphamakot inka on, ka skami i thimo'on a go mbatiya on na amay ka mabatiya ami na doyog anka so kabatiyaa on (al Qiyamah 17).

Oriyan iyan na lomiyankap ko kalalayami ron a lankap sii ko matitimo' a mattndo' a pd sa katharo' o Allāh a pkhabatiya sa giinggolalan sa dila' o manga oripn o Allāh. Pd roo so katharo' o Allāh a:

Mataan a giyanka'i a Qur'an na phakatoro' ko (lalan) a skaniyan i lbi a matitho. (al Isra' 9).

Go skaniyan sankā'i a maana na lomalankap a di so lapiyat a Kitab, ka kagiya so lapiyat a *kitab* ko kiapakanggolalana on ko Qur'an na piakanggolalan pn ko salakaw ron a pd ko manga kitab a miangaona a phoon sa langit, a go sii ko manga kitab a inmbaalan o manosiya ko pithibarang a manga kapandayan, sa o pakapamantka so katharo' a kitab na di niyan khatndo' o ba aya mapipikir on na so Qur'an inonta bo' igira sianday ko Allāh, sa aya maptharo' na kitab o Allāh. Na so pman so Qur'an na sii ko kapakapamantka on na makatotoro' sii ko diyanka' a mattndo' a pd ko katharo' o Allāh.

Sabap san na inosay so Kitab sa maana a Qur'an sa miabaloy a aya niyan osayan sa datar o kiatharo'a on o manga ulama ko *Usul*.

Go bithowan skaniyan o Allāh sa Kitab a go Qur'an sii ko manga ayat a madakl, sa bithowan sa Qur'an sabap ko kababaloy niyan a pmbatiyaan, a go Kitab sabap ko kababaloy niyan a midadakat sa minggolalan sa pansom, sa pitharo' o manga Ulama a siran a dowā na mlagid sa maana, sa o matharo' so isa na datar o miatharo' so isa on a salakaw, sa kadadalman oto sa insarat ko kasisiyapa on ko dowā a darpa', a so Rarb a go so Pandangan, sa di tano khasarigan so kilalaharn on o lomalangag taman sa di niyan kaayonan so misosorat ko pandangan a kaoopakatan, na datar oto a di tano khasarigan so idadakat taman sa di niyan kaayonan so milalangag o makalalangag sa minggolalan sa miasanday sa mapiya a go *mutawattir* (madakl a miamanothol on a di tharimaan o akal o ba siran pamagakal)

Go pd roo so: Katharo' o Allāh a initoron a di khagaga so kasayani ko isa bo' a surah a pd on. Go miatharo' a: Skaniyan so minitogalin ko pandangan o kitab sa miokit sa *Tawattur*. Go miatharo' a: Skaniyan so katharo' o Allāh a initoron ko Mohammad ﷺ a simba so kabatiyaa on. Aya maana niyan na isosogo' so kapmbatiyaa on ko Sambayang, a go so salakaw ron sa nggolalan sa simba.

Go miatharo' a skaniyan so: Katharo' o Allāh a initoron ko Rasūl a misosorat ko manga pandangan a minitogalin rkitano sa katogalin a *tawattur*.

Phoon sankā'i a manga osayan na tharo'on tano a:

Skaniyan so katharo' o Allāh a initoron ko kaposposan o manga Nabi (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) a minggolalan sa lapiyat a Arab a simba so kabatiyaa on a misosorat ko manga pandangan a minitogalin rkitano sa katogalin a pianothol o madakl a miamanothol a di tharimaan a akal o ba siran pamrak (Tawattur تَوَاتُر).

الْقُرْآنُ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ الْمُنَزَّلُ عَلَى مُحَمَّدٍ بِاللَّفْظِ الْعَرَبِيِّ الْمُتَعَبَّدِ بِتِلَاوَتِهِ الْمَكْتُوبِ عَلَى الْمَصَاحِفِ الْمُنْقُولِ إِلَيْنَا نَقْلًا مُتَوَاتِرًا.

Sa miakaliyo ron so manga kitab a phoon sa langit a salakaw a miangaona, ka kagiya da toronn ko Mohammad a kaposan o manga sogo, a go kna' o ba basa Arab, sabap ko katharo' o Allāh a:

Go da' a siogo' ami a pd sa sogo' inonta bo' a minggolalan ko basa o pagtaw niyan ka an kiran makarinayag (ko manga tanda' o Allah) (Ibrahim 4). Go lagid oto a da misorat ko manga pandangan a matnd'o.

Go miakaliyo ron so katharo' o Allāh a da mitoron a so sii bo' sa ginawa niyan, odi' na initmo niyan ko manga malaikat iyan sa kna' o ba pantag sa ithoron sii sa doniya, ka so manga katharo' iyan na aya madakl on na so da on mitoron, sabap ko katharo' o Allāh a: Tharo' anka (hay Mohammad) a opama ka mabaloy so kalodan a dawat ko (khisoratn) ko manga katharo' o Kadnan akn na disomala a malngan so kalodan ko da pn kalngan o manga katharo' o Kadnan akn apiya pn mioma tano so datar iyan a (ragat) a oman (al Kahf 109).

Go so katharo' o Allāh a: Opama ka so madadalm ko doniya a pd sa kayo na (mabaloy a) pansom na so kalodan na omanan sa pito a manga kalodan (na balowin a dawat na isorat iran so katharo' o Allah) na di dn malngan so manga katharo' o Allah (ko kisoratn on) mataan a so Allah na Mabagr a lbi lawn a Maongangn. (Luqman 27).

Datar oto a miakaliyo ron so manga Hadith a so minitogalin a miakapoon ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) mlagid o katharo' iyan (Hadith Nabawi), antaa ka katharo' iyan a manonompang ko Allah (Haidth Qudsi). Ka kagiya so Hadith o Nabi na da toronn sa basa a Arab, ogaid na tomioron so maana niyan sa minggolalan sa insarat o malaikat odi' na Ilaham o Allāh sa iniboniyag skaniyan o Rasūl sa minggolalan ko manga lapiyat a phoon on, a go da soratn ko mus'haf (Pandagangan a datar o Qur'an).

So pman so Hadith Qudsi حديث قُدْسِي a skaniyan so kapphanothola o Rasūl (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ko makapantag ko Kadnan iyan sii sankoto so manga Hadith a pianothol skaniyan a miakapoon ko Jibril, a go so Hadith a da masanday ko Jibril, sa apiya pn miatharo' a tomioron so lapiyat iyan a go so maana niyan, ogaid na makaliliyo dn ko pmbthowan sa Qur'an, ka kagiya da misorat ko Mushaf مصحف (Pandangan o Qur'an) a go da rkitano mitogalin sa minggolalan sa Tawattur تَوَاتُر, ogaid na minggolalan sa Aahad (Sakataw odi' na mayto a mianothol on) a go da toronn sa ba simba so kabatiyaa on.

Amay ka so Qur'an na initoron sa minggolalan sa lapiyat a Arab na so manga lapiyat iyan a go so manga maana niyan na initoron a phoon ko Allāh, ka kagiya so lapiyat na di khablag ko maana niyan, na so Rasūl (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) na da' a galbk iyan on a rowar

sa katharimaa niyan on ko kaphoon iyan ko Jibril a go so kizampayin iyan on ko manga taw, a go so kaprinayaga niyan ko maana niyan a go so antap iyan.

Sii sankanan na di khabaloy so maana bo' a ba Qur'an amay ka ilapiyat sa Basa Arab sa nggolalan sa lapiyat a kna' o ba so asal a lapiyat iyan ko kinitoron on, odi na nggolalan sa basa a salakaw a kna' o ba Arab, kagiya so paganay a soson na aya kabthowa on na Tafsir, na so tafsir o Qur'an na kna' o ba so Qur'an, so ika dow a soson na aya kabthowa on na Diorobasa (Tarjumah), a skaniyan so kitogalinn ko katharo' phoon ko basa niyan a asal sii ko isa a basa a salakaw ron, na so diorobasa o Qur'an na kna' o ba Qur'an. Apiya pn aya kiandiorobasa'i ron na aya dn a piamantag a maana na so pizatimanan o manga batang iyan, a go sayanan so kiaator iyan. Odi na tafsirn iyan, sa ibtad iyan so maana a go so antap o Qur'an sa nggolalan sa salakaw a okit a phakatonay ko maana a babantakn o Qur'an. So Tafsir na so kaosaya ko Qur'an sa nggolalan sa basa Arab, na aya Diorobasa (Tarjumah *ترجمة*) na so kapmaana'i ko Qur'an sa salakaw ko basa Arab apiya antonaa a basa, na giyankanan a dow a soson na di khabthowan sa Qur'an, ka salakaw ko Qur'an.

Khaimolngan a so kandiorobasa'i ko Qur'an sa aya dn a pamantagn na so kibbtad o manga batang iyan na di khagaga a go di khaparo, apiya pn i kapasang o pndiorobasa ko basa o Qur'an a go so basa niyan, ka kagiya so Qur'an na initoron a *Mu'jizah* a di dn khagaga o kaadn so kasayani ron, a go madadalm ko kiataragombalay o basa niyan a Arab so manga pagn's, a di khagaga o ba katiokopi o basa a salakaw ko basa Arab.

Sa amay ka so Tafsir a go so Diorobasa o Qur'an na kna' o ba Qur'an na di khapakay o ba skaniyan i sana'i o *Faqih (jurist)* ko kapphakambowata niyan ko manga kokoman sa ba ron makapoon, ka kagiya so Qur'an a initoron o Allāh sa minggolalan sa lapiyat a Arab ko kapnggonana'o ko manga kokoman iyan na adn a manga okit iyan (asalib *أساليب*) a phizoson ko kapphakisaboti niyan sankoto a manga kokoman, a so salakaw sankai a manga okit na di khabaloy so kapakatotoro' o Dalil a khatarima, go kagiya so manga lapiyat o Qur'an na adn a kapakatotoro' iyan sa nggolalan sa lapiyat (*Ibarah*) odi' na nggolalan sa insarat (*Isharah*) odi' na nggolalan sa kapakatotoro' (*Dilalah*) odi' na nggolalan sa piangni (*Iqtidha'*), sa datar oto a adn a pphakambowat on a sabot (*mafhum*) a go biathk a kokoman (*mantuq*) a giyoto i pkhakowaan ko kokoman, na so katafsira ko Qur'an na mapiya pn i kaimpidi ron na di niyan dn khadarpaan so darpa' o Qur'an sii sankanan a miangaaloy.

Na aya mawatan san na so diorobasa ka kagiya aya sasarigan iyan ko kinisoratn on na so iniosay ko Qur'an a khapakay a maribat, na so kinitogalinn on na khapakay pn a maribat, sabap roo na di khapakay a sarigan ko kapakambowat on o kokoman.

Sa datar oto a di khapakay so kakowa sa kokoman ko salakaw ko basa o Qur'an na sakamaoto mambo' a di khapakay so Sambayang a aya biatiya on na so Tafsir o Qur'an odi' na so diorobasa niyan, ka kagiya so Qur'an na inipaliyogat iyan so kabatiyaa ko titayan o Qur'an, pitharo' o Allāh a: ﴿*Batiyaa niyo so nganin a mialbod a pd ko Qur'an*﴾ (al-Muzammil 20) na so biatiya sa salakaw ko Basa Arab na kna' o ba Qur'an.

SO NGANIN A PHAKATANKD KO QUR'AN:

So Qur'an na di khatankd inonta bo' o nggolalan so kinitogalin iyan sa *mutawattir*. A skaniyan so kitogalinn on o sagorompong a di khatarima' o ba siran maopakat odi na

khosikonsi' ko kapamokhag, sabap ko kadakl o bilangan iran a go so kambidabida' o manga darpa' iran, sa maadn oto ko oman i pankatan a pkhasagadan ankoto a kapphanotol iran sa taman sa mitompok ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa khaadn a so poonan o kiatogalin na datar o kaposan iyan, na so lmbak iyan na datar o mbala' a poro' iyan, ka kagiya so kiapakazompasompat (Ittisal) na di khamataan inonta bo' o mapotol so sankaan ko kiagintas iyan (Infisal) na di hathphd so kakhaadn o sankaan inonta bo' o nggolalan sankā'i a okit, na anday kagtas o sankaan ko kiathpd na makapndatar so minitogalin (manqul) a go so mian'g (masmu') a phoon ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), ka kagiya so kitogalin sa nggolalan sankā'i a okit na maphakada' iyan ko initogalin so kitompok on o sndit (tuhma) sa skaniyan na pimbaas a go kabokhagan, sabap ko kadakl o bilangan o miamanothol a go so kambidabida' o manga darpa' iran, na so mian'g ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na bnar a da' a sankaan on, ka kagiya da' a ptharo'on iyan a manonompang ko Allāh a rowar sa bnar, sa datar o kiatharo'a on o Allāh a:

﴿Go da' a ptharo'on iyan a nggolalan sa baya' a ginawa niyan, sa da skaniyan a rowar sa Wahi a iphagwahi ron﴾ (an Najm 3 - 4).

Go pitharo' o Allāh a:

﴿Opama ka (so Mohammad) na manaro' (sa kabokhagan) sii rkami na singawtn ami sa nggolalan sa kawananan ami, oriyan iyan na potoln ami ron so ogat iyan al Watin (so lalan o napas) na da' a isa bo' a pd rkano a phakatabang on﴾ (al Haqqah 44).

SO OKIT A KIATORON O QUR'AN:

Tomioron so Qur'an ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa miazaginton (*munajjaman*) ko tnday o masa a kiasogo'a ko Rasūl (Risalah) a dowā polo a go tlo ragon. A miatonay o Rasūl so kalaan sankā'i a masa sii sa Makkah, a so sabagi' on na sii sa Madinah, na miaadn a so sabaad a Surah o Qur'an na initoron sa Makkah (Surah Makkiyyah) a go so sabaad on na initoron sa Madinah (Surah Madaniyyah). So Sūrah a Makkiyyah na initoron ko onaan o Hijrah a aya bantak iyan na so kaphlompoyowa ko manga ginawa phoon ko salapot o Jahiliyyah a go so manga adat a marata', sa aya pphamolaan iyan na so paratiaya a Tawhid, a kapakaisaisaa ko Allāh a go so parangay a mapiya, a go pphakabantakn iyan so pamikiran ko kandirogoda a go kapamimikirana ko manga kaadn sankā'i a manga langit a go so doniya, sa pphakitadnman iyan kiran so alongan a maori a go so madadalm on a pd sa isipan a khatondog o balas a go so siksa', sa iphropa niyan kiran so Sorga' a go so madadalm on a manga limo' a go iptholad iyan so Naraka a go so phizoson a kasiksaan a madadalm on, sa pphanotholn iyan kiran so sabaad a manga thothol o manga pagtaw a miangaona ka an mabaloy a thoma a go lalangan, ka an siran makandod ko kapagnaw sa makatanod siran.

Sa da' a bianding iyan sankoto a masa a pd ko manga bitikan a kitab a kanggalbk (*tashri'at amaliyyah*) inonta bo' so mayto a adn a kitotompok iyan ko Paratiaya (aqidah) odi' na mizosophon ko parangay a mapiya, sabap sa kagiya giyankoto a masa na da pn madiyanka' so kakhatarimaa iran ko datar oto a sosen a pd sa bitikan a kitab, a pagatorn iyan so kaphagingd a go so manga khoyaptaan a giikandodolona', a so kaphagingd a Islam na da pn mataragombalay sa masa oto.

Tomioron so Qur'an sii sankā'i a goliling sa miazaginton sa da toron sa miakaisaisa ka limo' oto a phoon ko Allāh ko Sogo' iyan a di phakabatiya' a go di phakasorat, a go

so pagtaw niyan a di phakasorat a so kabatiya a go so kazorat na pithorak kiran i mata' o ron.

Na o tomioron sa salakaw sankanan a bontal na di ran khagaga so kakhatmowa on a go so kazabota on, a go so kipnggolalann on, a go so kapnggalbka ko manga paliyogat iyan sa makaisaisa, sabap ko waraan iran a kasesokhayaw o kabaya' iran a go so kasasagala iran a da dn a taman iyan, a go so kapkhararangiti ran ko langowan a btad a phakarn ko manga kabaya' iran.

Sa tomioron sa giimazaginton ka inipakalbod kiran ko kilaharn on a go so kapnggalbka on, sii sankanan, na pianothol o *al Bukhari* ko kiasanday niyan ko *Aishah* a ina' o miamaratiaya a pitharo' iyan a:

Aya paganay a tomoron ko Qur'an na so manga Sūrah a al Mufassal, a madadalm on so bandingan ko Sorga' a go so Naraka', na gowani a thakna' so manga taw ko Islam, na tomioron so Halal a go so Haram, sa opama ka aya dn a tomioron sa paganay na so Ayat a di kano paginom sa pakabrg na mataan a tharo'on iran a: Di ami dn imbagak so pakabrg, go opama ka tomioron so Ayat a: Di kano pzina, na tharo'on iran a Di ami dn imbagak so kazina.

Pd sa ongangn iyan a mala' so katatapa niyan ko poso' o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), a go so katabangi niyan on ko mapnd a galbk iyan, sa inaloy oto o Qur'an ko katharo' iyan a:

﴿Go pitharo' o siran oto a manga kafir a o ba bo initoron sii rkaniyan so Qur'an sa miatimbl sa miakaisaisa, giyoto na kagiya thatapn ami misabap on so poso' oka a go biatiya ami skaniyan sa kabatiya a makathotondotondog﴾ (al Furqan 32).

Go kagiya so kiatoron o Qur'an a mipaparak sa sii pphakaayon ko pphamangitana' a manga btad na pkhaadn roo so kapkhitompok o manga kokoman ko manga sabap iyan na phakatabang oto ko kapzabota ko Qur'an sa bontal a mapiya, a go so kapkhatatap o manga maana sii ko manga pamikiran iran a khabaloy a makalalawan a phakaimbitar ko kakhatarima' o manga kokoman iyan a go so kipnggolalann on.

Go kagiya pd sa ongangn o Allāh a inikokom iyan a khaadn ko Qur'an so khabaroba a kokoman a go so phakabaroba on (*Nasikh wa Mansukh*) na giyanan na di khiropa opama ka so Qur'an na tomioron sa miakaisaisa, sa aya tharimaan a akal na so katoron iyan sa makapzasalono'ay ka an mamansok o miaori a tomoron a ayat so miaonaan iyan tomoron sa datar anan.

Go di tano kalipatan sii sankan' a tindg, a mataan a so Qur'an na inrar iyan so manga taw a miakambokhag on, sa talingoma siran sa datar iyan gowani a somopak siran a go mamokhag siran ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), a go sankaan iran o ba so Qur'an na katharo' o Allāh, na opama ka tomioron so Qur'an sa miakaisaisa na khaadn kiran so kaphangni sa sndod sa tharo'on iran a skami na pagtaw a di phakabatiya sa di ami khagaga o ba ami mitalingoma so datar anan sa kala', sa miaadn a tomioron sa miazaginton ka an matatap so pangrar kiran, sa piangni kiran sa paganay so kambaal iran sa datar iyan, na so da iran on kagagaa na piangni kiran so kamabaal iran sa sapolo' a manga *Surah* a datar iyan, na so da iran on kagagaa na piangni kiran so sasatiman a *Surah* a kambaalan iran ka an kiran mapotol so manga sabap a kaphakakowa iran sa sndod sa mipatoray kiran so kapangongonotan.

Sa giyoto i okit a kiatoron o Qur'an sa miaadn so *jibril* a igira initoron iyan so Ayat ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na giipamakotan o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), so kapmbatiyaa on ko da ompn kaposa matiya o Jibril ka kalk iyan sa o ba niyan kalipati na inisapar on oto o Qur'an ankoto a kapphamakot iyan ko da niyan pn kapos sa aya inisogo' on o Allāh na so kapamangni niyan on sa pagomanomanan iyan so kata'o niyan pitharo' o Allāh a:

﴿Go di nka phamakoti so Qur'an ko da pn kapos o kipagwahin rka on sa tharo' anka a Kadnan ko pagomanomani ako nka sa kata'o﴾ (Ta ha 144).

Oriyan iyan na piakasarig iyan sa da dn a khalbat on ko iniwahi niyan on a go khilahar iyan, ka kagiya so Allāh na skaniyan dn i somiangan ko kaziypa on a go so kaphaliharaa on sii ko poso' iyan sa phakisabotan iyan on, sa aya btad iyan na so kattrn ko kapmbatiyaa on o Jibril, na anday kaposa on o *Jibril* na skaniyan pman i matiya' on sa mapadalm ko poso' iyan, pitharo' o Allāh a:

﴿Di nka pkhaoga so dila' aka sa pantag sa kaphamakotinka on, ka paliyogat rkami so katimo'a on a go so kabatiyaa on, na amay ka mabatiya ami na doyog anka so kabatiyaa on oriyen iyan na skami i mrinayag on (magosay ron)﴾ (al-Qiyamah 16 - 19).

Sa miaadn so Rasūl a phnayawn iyan so kapakapos o *Jibril* ko kabatiya' na oriyen iyan na skaniyan i matiya' on, na oriyen o kaipos o *Jibril* na batiyaan iyan ko manga taw a makamamasa on a pd ko manga *Sahabah* niyan, sa pakidoyog iyan kiran matiya, a go tawagn iyan so manga panonorat iyan ka an iran misorat so initoron a ayat, sa datar anan a anda dn i adn a itoron a Ayat na ilangag iran a go idakat iran ko panoratan a talintang a korma a go so manga tolan a go so manga kobal, oriyen iyan na tago'on ankoto a minisorat ko walay o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa taman sa kiadiyanka' o kiatoron o Qur'an.

Sa so *jibril* na oman iyan itoron so Ayat na itoro' iyan ko Rasūl so darpa' a thago'an on ka an maator so Qur'an sa datar o kabaya' on o Allāh a go datar o kidadakatn on ko *Lawh Mahfudh*, sa kna' o ba so atoran iyan ko kiapamanoron iyan. Sa miaadn so Rasūl a andadn i katoron o Ayat na tharo'on iyan ko manga panonorat a: Tago'a niyo anka'i a Ayat sii ko *Surah* a datar aya sii ko pagltan o dow a ayat sa datar anan.

Oriyan iyan na so *Jibril* na pthoron ko oman *Ramadhan* ko oman ragon, sa pmbatiyaan iyan so langowan a ayat a tomioron, makapasad matiya na aya pman matiya so Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa datar o kiabatiya' iyan, sa gowani a maadn so ragon a khawafat on so Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na piakibatiya' iyan ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa miakadowa, sa pmbatiyaan mambo' o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), ko manga *Sahabah* niyan sa datar dn o kiabatiyaa on o *Jibril*, sa da dn togalin so Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), ko Inampda' a maporo' (*ar Rafiqul A'la*) inonta bo' a so Qur'an na miadiyanka' dn a go miatarotop a milalahar a go misosorat sa mandidiyator, ogaid na da pn matimo' sa satiman a kitab a isosorat.

SO KIANDIATORA KO MANGA AYAT A GO SO MANGA SURAH

Sii sa miaona na kiatokawan tano a so kiaatora ko manga Ayat na misasankot ko kabaya' o Allāh (tawqifi) a go so kinisampayin on o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na ayon ko kinisogoon on sa da' a pamikiran iyan on a kabisa, sa giyanan na piagayonayonan

o manga Ulama sii ko langowan a masa, sa mimbalooy oto a Ijma' a kiaompongan kiran sa datar o kiatharo'a on o as Suyuti sii ko kitab iyan a *al Itqan fi Ulum al Qur'an*. So pman so kiaatora ko manga Surah, na miatharo' a skaniyan na minggolalan sa ijthad o manga Sahabah, sa aya dalil iran na so kiapakambidabida' o manga sosoratan ko Qur'an (mus'haf) ko kiaatora niyan ko manga Surah. Giyanan – na amay ka mabnar – na di makapnggonana'o sankai a panontot, ka kagiya giyankoto a manga Mus'haf na missnggay a sii bo' ko khirk on a pd ko manga panonorat ko Wahi a inisorat iran a para ko ginawa iran ka an mabaloy so Qur'an a misosorat kiran a matitimo', kna' o ba pantag sa an mabatiya o manga taw. Go kagiya so khi rk sankai a manga Mus'haf na minilahir iran so Qur'an ko masa o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa maaator ko kiaatora on o Allāh, sa da dn a miatoon a isa kiran a ba niyan siopak so kiaatora on, sabap roo na aya marayag a khasanaan na so kiaatora on na misasankot (tawqifi) sa datar o kiaatora ko manga Ayat, ka kagiya so miakamasa ko kaposan a kiasalosawa ko Qur'an o Jibril a go so Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na kiasaksian iran a so kiaatora ko manga Surah na miaadn sankai a btad a ron mithakna' so btad o Qur'an ko kapmbatiyaa on a go so kipzoratan on a go sii ko Mus'haf a inisorat o Usman.

Go sabnar a miatmo so Qur'an a miakapoon ko manga Sahabah o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), o sagorompong a madakl a pd ko manga Tabi'in a pmbatiyaan a go aatorn sa datar o kiatmowa on o manga Sahabah a phoon ko Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), oriyaniyan na miatmo skaniyan o sagorompong a miakasalono' ko manga Tabi'in. Sa datar anan a miatatap dn so Qur'an a giithotogalin sa datar dn o btad iyan sa paganay phoon ko masa san ko isa a masa sa taman sa inisampay rkitano, sa da dn a miabago ko thotholan on o ba adn a minisogat on a kiaalin a go kasambi', andamanaya'i kakhaadn anan a so Allāh a Maporo' a go Mala' na skaniyan dn i somiangan ko kaziypa on a go so kaplindinga on o ba on misogat so kapangalin a go so kabaroba, pitharo' o Allāh a:

﴿Mataan a skami na initoron ami so pananadnm (Qur'an) a go mataan a skami i tankd a somisiyap on﴾. (al Hijr 9).

SO KINISORATN KO QUR'AN KO ORİYAN O MASA O RASULULLAH (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

Giyoto so okit a kinitogalin o Qur'an sa minggolalan sa miatmo (talaqqi) a go so kiabaloy niyan a Tawattur sa minggolalan sa miyan'g, so pman so kinisoratan on na sabnar a kiatokawan tano a minisorat dn langon ko masa dn o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) sii ko manga pandangan a miapalihara' ko walay o Nabi (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), na gowani a mathandingan o Abu Bakr so kadato' (Khilafah) sa minitana' so kiapangabobono' o kadaklan ko manga pababatiya' a go so khilalangag ko Qur'an ko kiathidawa' sa al Yamāmah ko kiagarobata ko manga taw a mimomortad ko Islam, na inimosawir o Umar ko Abu Bakr so kapharomani somorat ko Qur'an, sa mimardod so Abu bakr ko paganay a masa oriyaniyan na liniwanagan o Allāh so rarb iyan ko kapnggalbka on, na inisarig iyan ko sagorompong a khipakalalangag a siran so manga panonorat o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ko Qur'an, a go kiamasaan iran so kaposan a salosaw o Qur'an ko kakhawafat dn o Rasul (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), so khizoratn on pharoman sii ko pandangan a matndo', sa maaator sa datar o kaaator o kapmbatiyaa on a so ron mithakna' so btad o Qur'an ko da pn kawafat o Rasūl (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). Na initindg iran ankoto a galbk sa pmbatiyaan iran a go ipndayag iran so pmbatiyaan iran ko midadakat a so inisorat ko masa o Rasūlullāh (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ), sa inisorat iran a makaaayon ko milalangag iran, oriyaniyan na pialihara anka'i a Qur'an sii ko walay o Abu Bakr, oriyaniyan na minitogalin ko oriyaniyan o Abu Bakr ko walay o Umar, oriyaniyan

iyang na sii ko wata' iyan a so Hafsah, ko kiapatay niyan sa minggolalan sa amanat iyan, sa miatatap on sa taman sa miawafat so Hafsah na kinowa skaniyan o Abdullah bin Umar.

Giyankanan a galbk na skaniyan so kiakasoya ko misosorat ko masa o Rasūlullāh (صلى الله عليه وسلم) a maaator sa datar o kaaator o milalangag on, sa miakathompok so kiasanday a kasorat sa minggolalan sa kiaopakatan ko manga Sahabah, sa datar oto a miakathompok so kiasanday sii ko kiapanothola on a go so kiatmowa on sa datar o kiasosaya tano ron sa onaan.

Na sii ko masa o Uthman bin Affan na adn a miabago a btad, a skaniyan so kiasobag o sagorompong a pd ko manga Muslim sii ko kabatiya', a siran oto na manga taw a makazasaosaog a pd ko manga taw sa Sham a go sa Iraq a giisiran makithidawa' ko kiagobata sa Arminiyyah a go giya Adrabidjan, sabap ko kaaadn o manga Qur'an a isosorat a miakapoon ko sabaad a manga panonorat ko Qur'an sa pantag ko ginawa iran, a adn a matatago' sankoto a isosorat a pd ko manga ayat a miamansok, a go so sabaad on na manga osayan (Tafsir) a go so kadakl o kiphagokitn ko kabatiya a so papakayin so kibatiyaan on ko Qur'an ko paganay a katoron iyan sa pantag sa an kalbodi so manga taw a giyoto so itotoro' o Hadith a:

Tomioron so Qur'an sii ko pito a manga batang (batiya') na kiatkawan so Hudhayfah bin al Yaman a skaniyan na pd ko manga ala ko Sahabah na iniphanon iyan so btad ko Khalifah Uthman bin Affan sa inosay niyan on so btad na miakimosawir so Uthman ko manga Sahabah o Rasūlullāh (صلى الله عليه وسلم) na miaopakat so katharo' iran sii ko kaphakaisaisaa ko Qur'an sa izorat a go khopiyaan sa madakl na pmbagibagiin ko manga bandaran o Islam sa iphatoray ko manga taw so kabatiyaa on, sa thotongn so salakaw ron a pd sa Qur'an a misosorat.

Na sii ko kipnggolalann roo na inisogo' ko pat kataw a makalalangag ko Qur'an a siran so: Zayd bin Thabit, a skaniyan so olowan o siran oto a inisorat iran so Qur'an ko masa o Abu Bakr, a go so Abdullah bin az Zubayr, a go so Said bin al As, a go so Abdur rahman bin al Harith bin Hisham, a siran oto na pd ko Quraysh, sa pitharo' iyan kiran a: O masobag kano a so Zayd na sii sa isa a shayi' na soratn iyo sa sii makaayon ko basa o Quraysh, ka kagiya initoron sii ko basa iran, na da' a kiasobagan kiran a shayi' a rowar ko kalimah a at-Tābūt التابوت, sa pitharo' o Zayd a izorat sa so Ta' a kaposan na Ha', na pitharo' o manga pd iyan a izorat sa batang a Ta' na iniado iran ko Uthman na inisogo' iyan kiran so kisoratn on sa batang a Ta'. Giyankoto a at Tābūt na giyoto so baor odi' na kaban a tatagoan ko Tawrah ko masa o Musa.

Na gowani a mapasad iran so kinisoratn on na kiopiya sa madakl a kopiya na inipakawit iran ko manga ala' a ingd o Islam sa siogo' a pd iyan so pababatiya' a phangndaon iran so manga taw ko manga okit a kambatiyaa on, sa giyanka'i a isosorat a Qur'an na da' a manga titik iyan (nuqat) a go baris, sa sii sankoto a masa na kharankom iyan so langowan a okit ko kabatiya a miatmo iran a miakapoon ko Rasūlullāh (صلى الله عليه وسلم) sa minggolalan sa Tawattur.

Sa so Kaat a so inisorat on so Qur'an sankoto a masa na da dn maalin sa taman imanto ko bontal iyan, sa aya bo' a minioman on na so kiatago' on o manga titik iyan a go so baris iyan a go so manga toos sa gintas (fasl) a go katarg (waqf) a go so salakaw ron, sa di khapakay o ba alina so bontal iyan ko kipzoratn on sank'a'i a masa ka o ba mabaloy a lalan ko kapangalin iyan a go so kasambii ron.

Sabnar a iniiza' ko Imam Malik bin Anas o khapakay a isorat so Qur'an sii sankai a pimbabago o manga taw a okit a kasorat, na pitharo' iyan a: Di', inonta bo' so bontal o kinisoratn on sa paganay. Na miatatap dn so manga pandangan o Qur'an ko oriyan o kiabago o manga Tombok a darpa' o siyap a tarotop o manga dato o manga Muslim a go so manga Ulama iran, sa da' a khitombok on inonta bo' ko oriyan o kapakasagad iyan ko matolangd a salosaw a go iimpidan, sa da dn makambida' so pmbatiyaan a go so isosorat ko lagaday anka'i a manga masa, sii ko kiathibarang o manga Muslim ko manga btad iran a go so manga sosonan iran, sa siniyap skaniyan o manga Muslim ko tnday o manga masa, sa da dn mathpd so pangilay o manga Ulama sii ko Qur'an sa piakambowat iran on so phizoson a kata'o.

Sa adn a salompok a aya piangilay niyan ko Qur'an na so okit a kiaatora ko lapiyat iyan na miakambowat so kata'o ko kabatiya' (Ilmul Qira'at) a go so kata'o ko kapamalsa on (Ilm at Tajwid). Na adn pman a salakaw a aya piangilay ran ko Qur'an na so okitokit iyan ko katharo' a go so kababaloy niyan a Mu'jizah, na miakambowat so manga kata'o ko I'jaz al Qur'an. Na adn pman a sagorompong a aya piangilay ran na so manga maana o Qur'an na miakambowat so kata'o ko Tafsir. Na adn pman a aya piangilay niyan na so kababaloy o Qur'an a katharo' o Allāh a go skaniyan na andangandang (Qadim) odi' na pimbago' (Makhluk) a siran oto so manga taw a manga Ulama ko al Kalam (Philosophy). Na adn pman a sagorompong a aya piangilay ran ko Qur'an na so okit a kiatoron iyan a go so manga btad a tironan iyan, na miakambowat so kata'o ko *Asbāb an Nuzūl*, na oman dn lomagaday so masa na mamagoman so kasisiyapa on a go pkharinayag rki tano so bago a pphakapoon on sa di dn kharombay ko kadakl a gii ron kapangilaya.

Sabnar a iniropa skaniyan o *Rasūlullāh* (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) sa tarotop a ropaan sa pitharo' iyan a:

Skaniyan a Qur'an na madadalm on so thotholan ko miyaonaan iyo, a go so pariksa' ko oriyan iyo, a go kokoman ko lltl iyo, a skaniyan na phamitas a kna' o ba kasandagan, na sa taw a ibagak iyan sa kapangalandada na pakapagombasayin skaniyan o Allāh, na sa taw a plolobaan iyan so ontol ko salakaw ron na dadagn skaniyan o Allāh, a skaniyan so tali o Allāh a malamit, a skaniyan so pananadm a magigikb a ongangn, a skaniyan so lalan a mathitho, a skaniyan so di ron khadadag so manga baya' a ginawa, a go di ron kharimbotan so manga dila', a di ron khatiokopan (kaosog) so manga Ulama (ko kapphaganada on), a di dn kharombay ko kadakl a gii ron kakhasokasoya matiya, a di dn khalngan so madadalm on a piamakammsa, a skaniyan so da paninggaposan so Jinn gowani a man'g iyan sa taman sa miatharo' iyan a: Mataan a skami na mian'g ami a Qur'an a piakammsa a pthoro' ko mapiya, a sa taw a tharo'on iyan na mabnar, na sa taw a nggalbkn iyan na balasan sa mapiya, na sa taw a ikokom iyan na makapaginontolan, na sa taw a ipanolon iyan na matoro' ko lalan a mathitho. (Pianothol i al Bukhari).

Manga Oripan o Allah

Giyanan i bandingan o Qur'an a malo tano tialasay sa mablang ka an rkano makaliwanag so waraan anka'i a kitab o Allah, a initoron iyan ko manga manosiya ka an mabaloy a pangitaban o kaoyagoyag iran sankai a doniya. Panamar so sanang a Muslim ko kabatiyaa niyan sankai a Qur'an a go masabot iyan so maana niyan ka giyanan so toro'an a da dn a salakaw ron a toro'an.

وَأَقُولُ قَوْلِي هَذَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ وَلِسَائِرِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرُوهُ
إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.

Wa aqūlu qawli hādā wa astagfirullāha lī wa lakum wa lisāiril Muslimīn min kulli dambin fastagfirūhu innahu Huwat Tawwābur Rahīm.